

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Blízkého východu a Afriky

Teorie a dějiny literatur zemí Asie a Afriky – filologie

Zuzana Kříhová

**Reflexe přistěhovalectví v dílech íránských autorů
žijících v USA**

**Immigrant Experiences Reflected by Iranian
Authors Living in the USA**

Teze disertační práce

vedoucí práce – Doc. PhDr. Olga Lomová, CSc.

Praha 2013

Cíle práce a metodologický přístup

Předmětem předložené disertační práce je zachycení reflexe přistěhovalecké zkušenosti iránských imigrantů v USA ve vybraných memoárech a románech Íránců v USA. Časové období vzniku zkoumaných děl sahá do doby po islámské revoluci v Íránu, tedy uplynulých více než třiceti let. Hlavním cílem této literárně-historické práce je prozkoumávání způsobu zobrazení paměti iránských migrantů a jejich potomků v USA. Tohoto záměru dosahujeme analýzou literárních textů převážně autobiografického či semi-autobiografického charakteru, v nichž se snažíme nahlédnout vztahy v iránské diaspoře a interakci s americkou společností. V souvislosti s rozmachem memoárové tvorby mezi iránskými autory v USA operujeme s novou žánrovou kategorií „memoár“, jenž vychází z tradičního žánru memoárů (česky též „paměť“), biografií a autobiografií, vyhýbá se ale jejich racionálnějšímu a střízlivějšímu záběru. Za jeden z „klíčových parametrů“ memoáru považujeme emocionální intenzitu a autorskou ochotu rozkrývat před čtenářem své „já“ často i do velmi důvěrných podrobností. V dílech nás zajímá zejména identitární problematika, zahrnující postoj autorů k Íránu i majoritní společnosti, a dále pak odraz individuální i kolektivní identity v dílech. Jedním z dílčích cílů práce je ukázat, zda převažuje tendence k uchování identity iránské, anebo se již tvůrci snaží konstruovat identitu novou, americkou či iránsko-americkou. K dalším úkolům patří rovněž identifikace bilingvních specifik vybraných děl a posouzení jejich vlivu na celkovou srozumitelnost díla. Pozastavujeme se též nad otázkou, zda vůbec existuje propojení s domácí literární scénou (v Íránu), či je od ní iránská zahraniční tvorba již zcela odříznuta.

Práce je z důvodu přehlednosti rozčleněna na část teoretickou a analyticko-interpretaci. V teoretické části se věnujeme typologii exilu zahrnující přehled rozličných pohledů významných sociologů, literárních vědců a dalších badatelů na pojetí a pojmosloví související s exilem a přistěhovalectvím. V kapitole shrnující historii iránského přistěhovalectví v USA nastiňujeme vývoj iránské předrevoluční a porevoluční migrace a zaměřujeme se rovněž na vybrané jazykové a sociální teorie, jejichž prostřednictvím vytyčujeme migrační vzorce a některé z pojmů interkulturní komunikace, jako jsou bilingvismus a diglosie. Vymežujeme též základní pojmy sociálních teorií vztahujících se k migraci, abychom byli schopni zprostředkovat složitou problematiku adaptace a identity, a porozumět, jakým způsobem se promítají do literatury. Ke klasifikaci jednotlivých fází adaptace do hostitelské společnosti používáme Berryho akulturační strategii přistěhovalců; k adaptaci postav tak přistupujeme podle míry zachování kulturních specifik a kontaktu s většinovou společností, tedy podle fází integrace, asimilace, separace a marginalizace.

V literárních východiscích práce poukazujeme na problematiku diasporického psaní, literárního kánonu a žánrového vymezení memoáru, jenž představuje stěžejní žánr současné tvorby Íránců v USA. Vzhledem k tomu, že memoáry píše v současnosti především ženy, zajímá nás rovněž, co vede Íránky v USA k preferenci tohoto žánru. V analyticko-interpretaci naší práce se věnujeme jednak samotné reflexi přistěhovalectví a identity ve vybraných dílech, jednak jazykovému zkoumání bilingvní zkušenosti v díle autora Taqího Modarressího, propagátora tzv. psaní s přízvukem (*accented writing*). V práci uplatňujeme kromě literárních hledisek také řadu postupů vycházejících z kulturních studií a diskurzu menšin (zejména identitární problematika, hybridizace postav, deterritorializace, apod.).

Přínos práce

Naše snaha poukázat na literární produkci Íránců právě ve Spojených státech vychází ze specifického postavení, které tato tvorba zaujímá v rámci ostatních literatur psaných Íránci v zahraničí. Řada námi zkoumaných autorů totiž reaguje určitým způsobem na problematickou konstelaci vzájemných vztahů mezi oběma zeměmi a reflektuje bohatou škálu antagonismů, ale i vazeb, které mezi Íránem a USA existují. Zatímco se íránští migranti vyrovnávají se svým mnohdy schizoidním postojem vůči Americe i Íránu, literární zachycení zjištěných a leckdy i ukřivděných emocí může v budoucnu představovat jedinečný zdroj reflexe historických událostí a vztahů mezi oběma zeměmi.

Ačkoli je všeobecně známo, že mezi USA a Íránskou islámskou republikou panují po více než třicet let napjaté diplomatické vztahy, kdy se obě země stávají terčem vzájemných animozit, jen zřídka se poukazuje na skutečnost, že právě v USA žije v současnosti nejpočetnější diaspora íránských přistěhovalců a exulantů (neoficiálně se udává až 1,5 milionu migrantů). K strmému nárůstu migrace z Íránu došlo v důsledku dramatického vývoje po islámské revoluci roku 1979, kdy v Íránu padla sekularizující prozápadní monarchie Pahlaví. Nástup nového režimu v Íránu však rovněž provázal radikální obrat ve vzájemných vztazích mezi oběma zeměmi. Spojené státy, od padesátých let 20. století nejvýznamnější politický a ekonomický spojenec Íránu, se po roce 1979 staly nejnenáviděnějším ideologickým nepřítelem islámské republiky. K prudkému obratu veřejného mínění vůči Íránu došlo i v USA, a to zejména po zajetí amerických diplomatů na ambasádě v Teheránu 4. listopadu 1979 (tzv. Krize rukojmích, *Iran hostage crisis*). Na Íránce žijící do té doby poklidně v USA, jakož i na nové přistěhovalce, se začala snášet vlna nenávistných reakcí, a to i přesto, že to byli v Americe zejména oni, kteří dopláceli na politiku nového teokratického režimu v Íránu. Vzhledem k hostilnímu prostředí se Íránci v USA snažili po islámské revoluci působit co nejméně nápadně a mezi rodilými Američany se ke svému íránskému původu spíše nehlásili. Tato tendence ostatně přetrvává dodnes - po 11. září 2001 se postoj majoritní společnosti vyhroutil vůči muslimům obecně a ke zlepšení pohledu na Íránce nepřispěl ani zhoršující se mediální obraz Íránu během dvojího funkčního období prezidenta Mahmúda Ahmadínežáda, zejména v otázce kontroverzního íránského jaderného programu.

K úmyslu zabývat se íránoamerickou tvorbou nás však nevedla pouze snaha zachytit jednu z mnoha etnických literatur ve Spojených státech, jejichž dopad a vliv, případně marginalizace, přispívají k diskuzím o budoucnosti menšinových literatur nejen v USA. K vytyčení našeho tématu nás přiměla i řada dalších skutečností, na něž bývá zřídka poukazováno, o nichž se však domníváme, že mohou v budoucnu zasáhnout do formování perské literatury i v samotném Íránu. Íránská zahraniční tvorba se může jevit (a často tak bývá rovněž prezentována) jako novodobý fenomén, který nemá z perské literární tradice na co navázat a postrádá též tematickou či jazykovou atraktivitu i pro čtenáře či spisovatele v současném Íránu. Jak se ale snažíme dokázat v části věnované reflexi exilu v perské literatuře, kánon klasické i moderní perské literatury obsahuje řadu děl, u nichž lze vystopovat inspirační vlivy pramenící ze zkušenosti dobrovolného či nuceného exilu autorů, kteří do exilu odcházeli, či se zde již narodili přistěhovaleckým rodičům. Jejich díla nejen, že přispěla k obohacení perské literatury, ale ovlivnila i íránské autory píšící v centrech a přílehlých oblastech perské říše.

Zatímco však v minulosti přispívaly k zachování a přenesení sounáležitosti mezi Íránem a exilovými autory zejména perský jazyk a svébytná perská kultura, k níž se tvůrci hlásili, v současnosti lze sledovat spíše opačný trend. Dnešní tvorbě íránských přistěhovalců a jejich

potomkům v USA dominují práce psané anglicky, nikoli persky. Rovněž odvolávají-li se autoři k perské kultuře a perským hodnotám, bývá to mnohdy spíše v reakci a jakémsi kontrastem k americkým hodnotám a kultuře. Tvůrci se leckdy uchylují k selektivizaci pouze těch hodnot a tradic z perské kultury, které současně nebrání jejich integraci do majoritní společnosti a umožňují plynule přejímat i hodnoty a kulturní specifika charakteristická pro americkou společnost. To vše může vzbuzovat oprávněné pochyby, zda má tato tvorba vůbec nějaký vliv na čtenáře a spisovatele v samotném Íránu, s nímž již přistěhovalecká díla nesdílejí jazyk ani většinovou kulturu. Z opačného pohledu se též můžeme ptát, nakolik je tato tvorba atraktivní v prostředí majoritní americké společnosti, jejíž čtenáře naopak nemusí oslovit přistěhovalecká „jinakost“ Íránců zachycená v jejich tvorbě.

V úvahách o budoucnosti přistěhovalecké literatury v Íránu je třeba přihlížet k proměnám namnoze nevyzpytatelné politické scény v Íránu, v níž střídání uvolněnějších let s fázemi utužování režimu výrazně ovlivňuje přístup oficiálních míst ke schvalování vydávání literárních děl. Ačkoli nás jistě nepřekvapí, že téma exilu či života v diaspoře není v současném Íránu oficiálně nikterak propagováno, je třeba zdůraznit, že k prvoplánovité tabuizaci či ostrakizaci ideologicky neutrálních děl ze zahraničí v současné Íránské islámské republice nedochází. Pokud jednotliví autoři nevystupují proti současnému režimu a neakcentují svůj odpor v politické rovině, mohou též v Íránu publikovat svá díla. Na výsledné povědomí o literární produkci Íránců v zahraničí mají však zásadní vliv jak absence veřejné diskuze o těchto dílech, tak byrokraticko-cenzurní opatření, která se v podstatě neliší od překážek uplatňovaných i vůči domácím autorům. Vydávání a autentičnost děl všech autorů v Íránu podléhá rigidní a často nevyzpytatelné libovůli cenzorů, což mnoho zahraničních autorů od vydávání děl v Íránu odrazuje. V knihkupectvích větších íránských měst lze sice zakoupit práce některých známějších autorů žijících v zahraničí (ve více či méně zcenzurované podobě), hovořit o širší obeznámenosti Íránců s touto tvorbou by ovšem bylo značně nadnesené. Domníváme se nicméně, že pomalu uzrává čas, kdy by mohla íránská přistěhovalecká tvorba výrazněji zasáhnout i do širšího vývoje perské literatury, a to v jisté žánrové oblasti, která byla doposud perskou prózou spíše opomíjena.

Ačkoli se z pohledu oficiální literární kritiky v Íránu ignoruje jak existence paralelní tvorby Íránců v zahraničí, tak diskuze o tom, zda a nakolik se literatura emigrantů prolíná s produkcí domácích autorů, některá ze zahraničních děl Íránců si již získala u krajanů v Íránu pozornost i oblibu. Jedna z autorek, které se podařilo poměrně úspěšně prorazit na íránský knižní trh, je Fírúze Dumasová (dívčím jménem Džazájeriová) se svým memoárem *Směšné v perštině* (*Funny in Farsi*). Není ani tak podstatné, že kniha, v perském překladu *Vůně hyacintu, vůně borovice* (*Atr-e sanbol, atr-e kádž*), mohla vyjít především díky svému nekonfrontačnímu vyznění; autorka se striktně vyhýbá jakékoli otevřené kritice režimu a v podstatě i jakémukoliv hodnocení či komentování současného Íránu. Za zmínku stojí i to, že dílo nahrává argumentům íránských kritiků, kteří vytýkají krajanům v zahraničí nedostatečnou angažovanost na poli domácí kultury a rovněž pak přílišné podléhání cizím vlivům - Dumasová tento argument bezesbytku naplňuje (její zahraniční zkušenost je oslavou materiálních vymožeností Západu a ono residuum íránské kultury, které tvoří podstatnou součást memoáru, slouží spíše jako perličky k pobavení i berlička k utužení povědomí autorky o výlučnosti sebe a své rodiny). Pro nás mnohem zajímavější je ovšem žánrové zařazení díla. Právě skutečnost, že se jedná o memoár, se může zdát být vcelku nepodstatná, nikoli ovšem v Íránu. V perské literatuře nejen, že tradice autobiografické prózy výrazně pokulhává za dalšími prozaickými žánry, ale v případě samotného memoáru můžeme hovořit takřka o jeho úplné absenci. Jednou z klíčových otázek, nad kterými se tedy v naší práci pozastavujeme,

je kontrast mezi strmým nárůstem memoárové tvorby Íránců v USA a její marginalizací v samotném Íránu.

V naší práci se proto snažíme osvětlit, že budoucnost memoáru v Íránu odvisí do značné míry od ochoty Íránců prolomit určitá kulturní tabu. Akcentování vlastní osoby se totiž dodnes považuje v perském kulturním kontextu za něco nepatřičného, na což do značné míry reaguje i literární tradice. Přímé odhalování autorova „já“ jiným způsobem nežli prostřednictvím sofistikovaných metafor, aluzí, alegorií a dalších víceznačných prostředků se po staletí považovalo v perské literatuře za něco zcela nepatřičného a společensky nepřijatelného. Odkrývat intimnosti vlastního života bylo jako pozvat cizince do soukromého prostoru domova – pro Íránce cosi nepředstavitelného. Biografický žánr se tak v perské literatuře do dnešních dnů omezoval toliko na paměti význačných osobností, především státníků, v jejichž popisech většinou zcela chyběla jakákoli líčení vnitřních stavů pisatele či popisovaného. O to spíše je třeba vnímat současný rozmach memoáru mezi Íránci v USA za průlomový mezník v prozaické tvorbě Íránců, pozoruhodný tím spíš, že se ve valné většině jedná o memoárová díla žen.

Vlastní „já“, které podléhalo v tvorbě Íránců po dlouhou dobu přísné sebekontroly a v autobiograficky laděných spisech dobrovolné autocenzury, se v současnosti stává dominantním narativním nástrojem zejména íránských prozaiček v USA. Že se tomu tak děje právě mimo území Íránu, lze do značné míry odůvodnit i tím, že v Americe získávají tvůrkyňe pocit větší anonymity a nespoutanosti tradičními perskými konvencemi, přičemž současně ochotně podléhají populárnímu žánru amerických čtenářů a tvůrců. Vysvětlujeme si tím nejen rozšíření žánru mezi Íránci v USA, ale i oblibu právě u žen. V případě námi zkoumaného memoáru íránských autorek v USA se totiž nejedná o žánr tradičně pojímaných autobiografií, zachycujících životní mezníky veřejně známých osobností, nýbrž o mnohem osobnější a intimnější zpověď lidí (třeba i zcela neznámých), jejichž prožitek určité zásadní etapy života vedl k zasazení tohoto životního úseku do širších historických souvislostí. Memoár představovaný íránskými autorkami se tak vůči „klasické“ autobiografii vymezuje především osobou vypravěče, jíž se může stát v podstatě kdokoli, bez ohledu na v uvozovkách nepodstatnost jeho společenského, kulturního či politického přínosu. Toto kritérium, tedy možnost vyjádřit své pocity v kontextu vlastního „obyčejného“ životního příběhu, který ovšem vlivem historických okolností tak úplně obyčejný není, tvoří podle našeho názoru ústřední prvek atraktivitu pro (nejen íránské) ženy. Jsou to pak právě íránské autorky, které prolamují tabu tradičního mlčení o soukromí v perské kultuře a navíc s mnohem větší vehemencí než jejich mužští protějškové. Tím, že se vyslovují o soukromých detailech ze života vlastního i svých rodin, dopouštějí se tyto autorky jen drobné vzpoury na poli společenských změn; ovšem dopad této „rebelie“ na perskou literaturu může být (a snad i bude) nesmírný. I z tohoto důvodu považujeme podchycení tohoto fenoménu v jeho počáteční fázi za důležité a přínosné.

Jedním z důvodů, proč se domníváme, že může být tato práce přínosná i v českém prostředí, je skutečnost, že řada námi zkoumaných děl již byla přeložena do češtiny (např. výše zmiňovaný memoár *Reading Lolita in Tehran* Azar Nafisiové (v češtině vyšlo pod názvem *Jak jsme četly Lolitu v Teheránu*), dále též Nematové *Prisoner of Tehran* (*Vězenkyně z Teheránu*), Bahrámpúrové *To See and See Again* (*Žena mezi dvěma světy*) a několik dalších). Z vlastní zkušenosti ale musíme konstatovat, že většina těchto překladů v českém prostředí zapadla jednoduše i proto, že byla čtenářům předložena bez jakéhokoliv kontextu či alespoň nastínění složitých historických i kulturních souvislostí, z nichž práce vycházejí. Pokud by byla díla uvedena alespoň stručnou předmluvou, v níž by se poukazovalo na

historické pozadí a sociální konsekvence iránského přistěhovalectví do USA, případně též na literární spojitost s tradicí perské prozaické tvorby, díla by pravděpodobně oslovila širší a též odlišný okruh čtenářů, než je tomu dnes. Mnohé čtenáře totiž odradí vizuální úprava předsádek k českým překladům, na nichž se nakladatelství snaží zaujmout toliko akcentováním mediálně vděčných reprezentací Íránu (zahalená žena, čádor, mříž), jež mají patrně přitáhnout čtenáře toliko na harémovou tematiku a útlak žen v muslimských komunitách. Není divu, že se tak těmto dílům nedostává zasloužené pozornosti a čtenář zajímavější se o literaturu menšin, zachycování jedinečné dvoukulturní zkušenosti či tvorbu Íránců, se uvedeným překladům raději vyhne. Uvědomujeme si nicméně, že touto kritickou výtkou míříme i do vlastních řad a pevně věříme, že se nám v dohledné době podaří uvedenou situaci alespoň částečně napravit.

Analyticko-interpretální východiska práce

Jazyk v díle přistěhovaleckého autora

Původní jazyk přistěhovaného, či v případě druhogeneračních přistěhovačů jazyk jejich rodičů a předků, lze považovat za významný nástroj utváření kolektivní i individuální identity v diaspoře. V úvodní kapitole naší analyticko-interpretální části práce si proto klademe otázku, zda a do jaké míry mohou příslušníci odlišných kultur dosáhnout porozumění skrze svá rozličná jazyková dědictví. Zajímají nás vztahy mezi jazykem, kulturou a společností a míra jejich vzájemného ovlivňování. Klademe si za úkol prozkoumat, jakou formou toto ovlivňování funguje u bilingvních autorů, respektive jak působí určitá jazyková komunita na autorský jazyk.

Za tímto účelem jsme si vybrali dílo Taqího Modarressího (1931-1997), jehož lze mezi iránskými přistěhovaleckými autory považovat za nejvýraznějšího propagátora propojování mateřského jazyka (perštiny) s jazykem hostitelským (angličtiny). Autor se též teoreticky zamýšlí nad východisky tzv. *accented writing*, tedy psaní s přízvukem, přičemž je i následně uplatňuje v praxi bilingvního psaní. Na jazykovém a literárním rozboru Modarressího románu *Poutníková pravidla chování* (persky *Ádáb-e zijárat; The Pilgrim's Rules of Etiquette*) a částečně i na románu *Kniha nepřítomných lidí* (*Ketáb-e ádamhá-je ghájeb; The Book of Absent People*) se pokoušíme přiblížit, jakými technikami dospíval autor k proklamované práci s jazykem. Oba romány jsou netradiční i z toho důvodu, že byly napsány persky a posléze přeloženy do angličtiny autorem samým, což je poměrně unikátní nejen v případě iránských přistěhovaleckých autorů. Pracujeme tedy s oběma jazykovými verzemi, perskou a anglickou, přičemž v procesu literární a jazykové analýzy obě díla porovnáváme.

Klíčovým nástrojem našeho jazykové zkoumání Modarressího díla je jazyk navázaný na určitou kulturu a společnost, a jeho sémantické struktury, které autorovi umožňují interpretovat okolní svět. Vycházíme při tom z předpokladu, že ačkoli představitelé odlišných kultur vnímají vnější vjemy rovnocenně, jejich jazykový „obraz světa“ je může interpretovat rozdílně. Výpověď jedné strany tedy nemusí být úplná, respektive nemusí přenášet všechny kulturní, případně další aspekty. Jazyk s přízvukem by tedy, podle naší hypotézy, měl sloužit jako podpůrný prostředek k přenesení těchto kulturních odlišností. Naším dílčím cílem je též potvrdit nebo vyvrátit, zda v případě Modarressího psaní s přízvukem dochází ke vzniku hybridního jazyka, či alespoň k počáteční hybridizaci jazyka. Primárně se tedy zajímáme o příklady jazykových interferencí, při nichž dochází k předávání jazykových forem. Zajímá nás také schopnost autora přenášet jinokulturní zkušenost jinými prostředky nežli jazykovými výpůjčkami. Potvrzení či vyvrácení jazykové hybridity v díle Modarressího je pro nás

zajímavé i z toho hlediska, že autor se ve svém románu *Poutníková pravidla etikety* poměrně výrazně distancuje od hybridizace kulturní, kterou považuje sice za možnou a třeba i dočasně prospěšnou, postrádající ovšem trvalejší význam, slovy autora "jalovou".

Z našeho zkoumání vyplývá, že se autor i navzdory psaní s přízvukem snaží o to, aby bylo jeho dílo, alespoň po jazykové stránce, dostatečně srozumitelné. Angličtině, tedy jazyku s velmi odlišnou frazeologií (v porovnání s perštinou) se v podstatě stále ještě dosti přizpůsobuje, nevytváří kalky a nemění strukturu slov ani jazykový systém. Výpůjčky z perštiny nejsou tak časté, a pokud se již vyskytují, nejsou na překážku celkovému porozumění textu. Nedomníváme se, že by čtenáři měly v anglickém textu překážet perské titulatury a oslovení, mohou nicméně navodit mylnou představu, že se jedná o jména vlastní. Na druhou stranu, pokud by tomu tak bylo, přibližovala by se tato interpretace samotnému perskému jazykově-kulturnímu úzu v užívání vlastních jmen, obohacených o různé emočně laděné přívlastky. V každém případě si všímáme, že co se týče prostředků napomáhajících přenesení jinokulturní atmosféry, autor upřednostňuje spíše obrazná vyjádření, metafory, přirovnání, aluze, apod. Zejména v této podobě lze tedy skutečně pokládat Modarressího psaní za „akcentované,“ přestože z čistě jazykového hlediska se jedná o velmi lehkou formu psaní s přízvukem (málo jazykových výpůjček z perštiny, atd.).

Z dalších prostředků přenosu bilingvní zkušenosti autora do jazykové sféry díla zaznamenáváme rovněž výskyt diglosie, a to jak ve vyšší, tak i nižší jazykové formě. Příkladem superponovaného jazyka v románu *Poutníková pravidla etikety* jsou převody tzv. ta'árofních frázi do angličtiny, tedy vysoce hierarchizovaného projevu, jež činí z konverzace jakýsi fingovaný ceremoniál. Nižší jazykové diglosie jsou u Modarressího časté pouze v jednoslovných vyjádřeních typu oslovení v hovorové perštině. Domníváme se, že čtenář může zejména tento typ vyšší diglosie při čtení Modarressího románu ocenit jako implicitní vyjádření jiných (hierarchizovanějších) společenských vztahů, případně i odlišného přístupu Íránců k plynutí času (běžná uvítací konverzace zabere Peršanům mnohem více času).

Dynamické interference, při nichž by průnikem jednoho jazyka do druhého docházelo k odchylkám od norem hostitelského jazyka, se sice v Modarressího díle nevyskytují, a tudíž zatím jeho jazyk nelze považovat za konkrétní hybridní (smíšený) jazyk, přesto ale již tento jazyk vykazuje jisté znaky jazykové hybridizace (dochází např. ke střídání jazykových kódů). Na rozdíl od autorem skepticky pojmávané kulturní hybridizace, k jazykové hybridizaci přistupuje Modarressí o poznání pragmatičtěji. V duchu autorova obrazného přirovnání o problematičnosti kulturní hybridizace, jejíž výsledek považuje tvůrce za neplodný, lze naopak jazykový a literární produkt Modarressího psaní s akcentem považovat za „plodný“ přinejmenším v tom smyslu, že autor reprodukuje tento typ psaní hned ve třech svých románech, v *Knize nepřítomných lidí* a *Poutníkových pravidlech etikety*, jakož i v posledním románě, *Panně osamění* (*The Virgin of Solitude*), o jehož nedokončený překlad z perštiny do angličtiny se po Modarressího smrti postarala jeho velká obdivovatelka Nasrín Rahímíjeová, která též přebrala pomyslnou jazykovou psaní s přízvukem.

V celkovém posouzení rozsahu a dopadu psaní s přízvukem na vyznění Modarressího díla dospíváme k názoru, že se autor navzdory proklamovaným prohlášením o výlučnosti psaní s přízvukem zatím ještě neodvažuje „rozvinout“ takovýto druh psaní v celé jeho škále možností. Přesto lze v jeho díle detekovat poměrně časté snahy o přenesení jinokulturní zkušenosti, a to jednak prostřednictvím obrazných vyjádření, ale též formou jazykové diglosie, případně v menší míře i jazykovými výpůjčkami. Můžeme též konstatovat, že ačkoli

Modarressí považuje hybridní výplod střetu kultur za neplodný, on sám se již nachází na prahu slovní a větné hybridizace.

Výše uváděné prostředky přispívají podle našeho názoru k obohacení samotného díla, a to zejména v rovině obsahové (cizí motivy, aluze na odlišnou realitu). Snadno detekovatelný prvek „cizosti“ se v Modarressího práci stává předností, nikoli nevýhodou. S čím se ale čtenář nemusí ztotožnit, je poněkud těžkopádná dějová i charakterová výstavba románu, která podle našeho názoru přispívá k nevelké známosti autora i jeho díla. Pokud by tedy, čistě hypoteticky, došlo k plodné symbióze psaní s přízvukem a umělecky zdařilejšího literárního vyjádření, mohla by se Modarressího práce s jazykem stát upřednostňovaným vzorem i pro ostatní autory.

Reflexe identity a přistěhovalecké zkušenosti

V zásadě lze zařadit íránské autory či postavy, které ve svých dílech zachycují, k integrovaným migrantům, kteří přejímají americkou kulturu, zároveň se ale poměrně intenzivně zajímají a hlásí i ke svým íránským kořenům. V reakcích na negativní projevy ze strany Američanů pak na sebe prozrazují mnohé souvislosti vlastního identitárního tápání, z něhož se rodí schizoidní snaha o integraci do většinové společnosti a zároveň přimykání se k íránské identitě.

Íránští autoři v první řadě výrazně tematizují íránství, a to jak v pracích memoárových, tak i beletristických. Tím ovšem, že se též poměrně ochotně hlásí k přejímání dominantní americké kultury, dochází u nich k reflexi ambivalentních pocitů týkajících se vlastního sebepojetí. Oscilují totiž mezi snahou asimilovat se do většinové společnosti a tendencí akcentovat a tematizovat svoji kulturní odlišnost. Explicitnější v popisu adaptačních nesnází jsou spíše autobiografické fikce, kde postavy lavírují mezi asimilací (Račlínové *Cizinka*) a takřka až separací (Núrího *Dachme*).

V úvodu ke kapitole zkoumající způsoby, jimiž konstruují íránští autoři v USA svoji identitu, upozorňujeme na skutečnost, že íránští migranti v USA pocházejí z různorodých etnických i náboženských skupin, jakož i rozličných sociálních prostředí. Jejich komunita zahrnuje nejen muslimy, ale bahá'íje, židy, křesťany nebo zoroastriány, z početných etnik pak například Turky, Armény, Azery, Kurdy nebo Asyřany. Na kolektivní identitu Íránců v USA je tak třeba pohlížet i prizmatem takto výrazně etnický a nábožensky nehomogenního zastoupení íránské přistěhovalecké komunity. Otázka nakolik sdílejí všechny tyto etnický a nábožensky odlišné skupiny nějakou kolektivní identitu, je tedy zcela legitimní a týká se i námi zkoumaných prací.

V dílech íránských autorů se explicitní přihlášení k etnické či náboženské příslušnosti vyskytuje velmi řídce. Tvůrci naopak reflektují silně sekularizující tendence v íránské diaspoře, poměrně vlažný přístup k individuální religionizitě a do značné míry jen formální sounáležitost s islámem. Rodinné zázemí představované v memoárech a autobiografických románech sice dává tušit muslimskou konfesi u všech zkoumaných autorů, nicméně explicitněji se k islámu vyjadřuje snad jen Geláre Afsáješová v memoáru *Šafránové nebe* (*Saffron Sky*). Autorčinu složitou cestu za vlastní identitou protíná v jisté fázi snaha o přihlášení se k tradicím předků a perské kultuře právě skrze náboženství, jehož pozapomenuté islámské kořeny a snad i nové výhonky v sobě Afsáješová křísí při opakovaných návštěvách Íránu. Ostatní autoři našlapují kolem náboženské identity, jež by je spojovala s náboženstvím předků, vesměs s největší obezřetností a rozhodně se nesnaží o žádná proklamativní vyjádření

stran kolektivní náboženské identity v rámci rodin či širší íránské diaspory. Obdobná situace panuje i v případě etnické příslušnosti, která se v dílech jednoznačně roztavuje na dichotomii toliko íránské a americké příslušnosti.

Kolektivní identita Íránců v USA se do značné míry odvíjí od generační příslušnosti jednotlivců. Ačkoli se zejména druhá a třetí generace íránských migrantů identifikuje spíše jako Američané nežli Íránci, někteří migranti či jejich potomci se již začínají přiklánět i k „pomlčkové“ identitě, tedy označení Íránoameričan (Iranian-American), k čemuž nemalou měrou přispívá i úsilí různých íránských spolků a občanských iniciativ povzbudit (či spíše probudit) identitární povědomí Íránců. K potvrzení či utlumování kolektivní íránské identity přispívá výrazně i znalost perského jazyka. Mnoho příslušníků jedenapůlgenerační či druhé generace Íránců disponuje již jen pasivní bilingvní znalostí – persky rozumí, ale hovořit persky nedokážou, anebo hovoří persky jen v omezených frázích především konverzačního charakteru. Mladí potomci přistěhovalců tak často využívají příležitostí, aby se doučili perštinu v různých kurzech, mnohdy i v Íránu, kde současně pátrají po svých kořenech, kulturních i rodinných.

Ve zkoumaných dílech tak můžeme jasně detekovat generační příslušnost autorů a sledovat jejich vymezování se vůči zkušenosti rodičů, případně dětí u prvogeneračních přistěhovalců. Například mezi autorkami generace šedesátníků, k nimž se výjimečně přidruží i autoři mladší (Bahrámpúrová, Dumasová, Afsáješová, též Moáveniová, ač již narozena 1976), lze pozorovat řadu shodných rysů v zaznamenávání přistěhovaleckých peripetií. Autoři a autorky tematizují generační spory mezi identitárně zafixovanější starší generací a svým vlastním tápáním v době dětství a dospívání. S jistou dávkou hořkosti konstatují, že příslušníci starší generace se mohou alespoň opřít o své kořeny v původní vlasti, z níž vycestovali, byť se mnohdy jedná již jen o imaginární domov, poslepaný z deformovaných vzpomínek.

V dospívání podléhají autoři či jejich postavy nejrozličnějším tlakům, rodinným i společenským, které je nepřímou nutí identitárně se vyhranit, přimknout se k té či oné identitě. Tlak nerodinného prostředí bývá uplatňován jak agresivní formou obviňování z příslušnosti k „fundamentalistickému režimu náboženských fanatiků“, což chápou přistěhovalci jako obrovskou nespravedlnost, tak podivováním se Američanů nad skutečnou či domnělou exotičností a výstředností původu íránských přistěhovalců, čímž je vystavují nechťené a nepříjemné pozornosti. Tlaky rodinného klanu vyplývají z úsilí rodičů udržet v dětech povědomí o íránských tradicích, kultuře a mentalitě. Dospívající děti ale reagují podrážděně, protože se cítí nuceny vyhraňovat se vůči křehkému a těžce budovanému americkému „já“. Íránství je v takovém případě nahlíženo prizmatem rodinných hádek, rodičovských zákazů a především odlišným a „trapným“ chováním rodičů a dalších íránských příbuzných, jejichž tempo adaptace na nové prostředí bývá většinou pomalejší, či dokonce nulové. Komplikovaný vztah k íránství zatěžují i idylické vzpomínky na dětství v Íránu konfrontované s negativistickou kampaní proti Íránu v USA v 80. letech 20. století i během pozdějších let. Autoři tak často popisují nutnost rozštěpení vlastního „já“ na íránskou a americkou část a „aplikování“ obou identit při různých příležitostech tak, aby nebyly vzájemně v rozporu. To samozřejmě klade na přistěhovalce obrovskou psychickou zátěž a nutí je být neustále v pozoru, aby neodkryli nesprávnou identitu v nevhodném prostředí.

Významným motivem přistěhovalecké tvorby Íránců a jejich potomků v USA je odkazování se k původní vlasti. Tvůrci se poměrně často vztahují k Íránu jako zemi svých předků, případně též ztracené domovině či nedosažitelné (imaginativní) domovině. Činí tak metodou přímého zobrazení (děj se odehrává v Íránu, případně v USA i Íránu), anebo nepřímým

odvoláváním se postav ke společnému dědictví íránské kulturní minulosti (předislámské či předrevoluční). Amerika bývá zachycována ve dvou modech, jednak jako země zaslíbená, k níž se upínají naděje přistěhovalce, že zde bude moci začít nový (lepší) život, jednak jako země nenaplněných nadějí, smutný doklad utopického charakteru amerického snu.

Americká společnost je posuzována z pohledu (1) kladně hodnotitelného: akcentuje se svoboda, demokracie, existence občanské a právní společnosti, ale i materiální výhody; to vše v kontextu přímého či nepřímého odkazování se k Íránu, kde jsou naopak (dle názoru autorů) tyto hodnoty a výsady marginalizovány. Autoři ale Ameriku nahlízejí rovněž prizmatem (2) negativního vymezování se vůči přílišné honbě za konzumem, povrchnosti, sklonu k stereotypnímu nahlížení Íránců, rasismu či nevzdělanosti. Nejvstřícnější vůči americké společnosti je zřejmě autorka Fírúze Dumasová, která se též nejexplicitněji hlásí ke konkrétním hodnotám, jež vyhodnocuje jako „americké“ (opět v kontextu vymezení se vůči Íránu). Ambivalentní bývá u mnoha autorů či popisovaných postav postoj ke kapitalismu – výraznou roli zde sehrává vliv některých rodičů, kteří si z Íránu přivážejí vyhraněné levicové názory. Děti jsou pak buďto naočkovány odporem k dravému kapitalismu, anebo je rodiče svým radikalismem a přehnanou agitací navždy odradí od přilnutí k jakékoli ideologii (což je častější jev). Vyloženě kritický až negativistický postoj vůči americké společnosti se ve zkoumaném segmentu prací nevyskytuje.

K intenzivnímu přejímání americké kultury a hodnot přistupují přistěhovalčí autoři většinou dobrovolně a mnohdy až přespříliš horlivě, a to zejména v době dospívání. Postavy akceptují řadu dominantních prvků amerického kulturního proudu a identifikují se spíše jako Američané nežli Íránci, zvláště pak v kontaktu s neíránci. Tyto tendence zaznamenáváme přirozeně především v tvorbě jedenapůlgenerační a druhé generace. Tvůrci však současně usilují i o zachycení úporné snahy utlumit nejistotu z probouzející se přináležitosti k Íránu, jež se v postavách sváří s postupující amerikanizací, a představuje tak zatím ještě problematicky uchopitelnou doménu. V dospělosti sice bývají zažehnány nejdramatičtější projevy identitární rozpolcenosti, autoři či jejich postavy ale stále váhají, zda je ta či ona identita uchráněna před dalšími krizemi v budoucnu.

Neschopnost rozpoznat míru své sounáležitosti s Íránem a zároveň oslabená identifikace se s Amerikou ústí v některých románech a memoárech k rozhodnutí postav navštívit Írán, kde většinou dochází k jakési identitární katarzi. Výsledná identita ovšem není pouze americká či pouze íránská. Naopak prvky a hodnoty z obou identit se navzájem proplétají a harmonizují. Autoři či postavy začínají respektovat „suverénnost“ obou statutů, což je většinou posuzováno jako výrazný posun, ve srovnání s neutěšeným stavem v minulosti. Postavy nebo autoři děl dospívají k názoru, že na jejich identitární základně nemusí zakotvit pouze jedna identita, protože je mnohem výhodnější selektivně čerpat z obou. Vytoužený domov se buďto nenachází nikde, nebo je „tady“ i „tam“, případně spočívá na úrovni nedosažitelného snu, pouhé vzpomínky na minulost, dětského ráje, imaginární krajiny.

Vztah člověka k žitému prostoru se v přistěhovalčské tvorbě často vyjevuje též motivem domova, ať už ve smyslu zázemí v domovině, či naopak v tématu věčného nomádství a odmítání jakéhokoli zakotvení. Citový vztah k tomuto místu a smutek z jeho ztráty vyvolává nostalgii po dřívějším místě a vzpomínky na domov se stávají prostorem k vyjednávání přistěhovalcova vztahu k domovině nové, jakož i té lokalizované v hostitelské společnosti. Uchopení a vyrovnávání se se ztraceným domovem se může stát i metaforickým vyjádřením přistěhovalcova postoje ke světu i k životu. Ke zjednodušujícím polarizacím „ztraceného“ domova inklinují zejména autoři vyrůstající obklopeni nostalgickými vzpomínkami rodičů a

dalších příbuzných. S obdobným problémem se potýkají rovněž druhogenerační Íránci v USA, jejichž vztah k íránské minulosti, kterou neprožili, prochází ještě komplikovanějším procesem. Vzpomínky rodičů na „starý dobrý monarchistický Írán“ zkreslují jejich vlastní rozpomínání se na původní vlast či vlast předků. Minulost je těmto autorům zprostředkována ve zcela přefiltrované, exilově traumatizované nebo idealizované podobě. Aby si vytvořili vlastní obrázek této minulosti, snaží se rekonstruovat život rodiny před emigrací, respektive prozkoumávat motivy migrace. Porovnáváním faktorů vypuzování (z Íránu) a přitahování (do USA) se autoři, případně postavy jejich děl, snaží dopátrat, zda jejich vlastnímu vykořenění předcházela migrace bližší dobrovolnému vystěhovalectví či se naopak jednalo o akt nuceného vyhnanství (exilu bez možnosti návratu). Na základě výsledného hodnocení pak mnohdy přehodnocují svůj postoj k Íránu, případně i ke své rodině (začínají více chápat pnutí mezi rodiči, která se vybavují z dětství, apod.).

Memoáry

V memoárech íránských autorek se v podstatě objevují obdobné přistěhovalecké vzorce, jaké jsme popisovali v oddíle o reflexi identity a přistěhovalecké zkušenosti. Typická je reflexe vnitřního rozpolcení, úsilí o nalezení vnitřní rovnováhy, snaha stmelit rozdělené poloviny, otupit ostré hrany mezi nimi. Tvůrkyně všech zkoumaných memoárů se nevyznačují právě nejpevnější identitární zakotveností, o čemž svědčí i míra vnitřních rozporů a bojů, které na sebe prozrazují. Výjimku tvoří opět Fíruze Dumasová, která jakékoli zárodky identitární rozpolcenosti umně překrývá a zlehčuje všudypřítomným humorem, a to v obou svých memoárech.

Obecně se íránsko-americké memoáry vyznačují velmi silnou bipolaritou mezi situací autorek v minulosti a přítomnosti i mezi pomyslným vymezením se na „tady“ a „tam.“ Ze stylistického hlediska stojí za povšimnutí, že vnitřní rozkoly postav přispívají k zintenzivnění napětí v ději. Memoár tak nabývá mnohem dramatičtějších poloh a přibližuje se takřka až k beletristickému žánru. Díla charakterizuje i dostatečný odstup od nejtrýznivějších identitárních krizí. Autorky si uvědomují, že rozdvojenost mezi „tady“ a „tam“, „nyní“ a „předtím“ jsou již schopny reflektovat a analyzovat. Na problematickou minulost často nahlížíjí z perspektivy vyrovnanějšího „já“, což však nemusí nutně znamenat, že již byl proces vnitřní harmonizace završen.

Společným znakem zkoumaných memoárů bývá eskalace nahromaděné úzkosti způsobená rozkolem mezi americkým a íránským „já“. Pro autorky memoárů je charakteristické, že se zejména v první polovině memoárů takřka proklamativně hlásí k americké identitě, kultuře, tradicím, popřípadě i zahraniční politice. Toto vymezení bývá o to zřetelnější, provází-li jej ostentativní distancování se od všeho minulého, rozuměj íránského. Íránská minulost bývá u autorek takzvané jedenapůlté generace manifestována spíše formou cizích vzpomínek, mnohdy subjektivizovaných a pokroucených. Připomínky íránství - íránských tradic, patriotismu, národního psyché, odlišnosti od Američanů – nicméně intenzivně prosakují vlastními vzpomínkami autorů na dětství a pubertu strávenou v USA a Íránu.

Snaha zachytit identitární rozkol je manifestována ve všech dílech v obdobných vývojových fázích. Autorky memoárů zápasí o kýženou vyrovnanost, snaží se stmelit všech svých rozporuplných vnitřních hlasů dospět k souladu sama se sebou i s okolím, což se jim mnohdy daří až teprve zpětnou migrací do Íránu a konfrontací „imaginárních domovin“ se skutečným Íránem. Katarze a úleva nenastává u všech autorek a ve všech memoárech, některé autorky se stále ještě hledají, jejich memoáry jsou tak díla s „otevřeným koncem“. Příznačné je pak i

celkové vyznění memoárů: jsou spíše dokladem toho, jak těžké je přihlásit se k jedné identitě na úkor té druhé, nežli explicitním přihlášením se toliko k americké či íránské identitě.

Jakkoli se proces amerikanizace versus příslušnost k íránské identitě stává nástrojem dynamizace memoárového děje, již samo psaní o Íránu představuje v komunitě Íránců v USA velmi reálný zdroj napětí. Jestliže autorky explicitně či implicitně uvádějí, že je jejich snahou očistit „očeňovaný Írán“, o to paradoxněji působí nařčení jedné z nich – Ázar Nafisiové, která byla obviněna z demonizace Íránu a íránských hodnot. Roku 2006 rozpoutal íránista a sociolog působící v USA, Hamíd Dabáší, prudkou diskuzi na téma íránského orientalismu a šíření islamofobie, potažmo blízkovýchodní fobie, právě na příkladu memoáru Ázar Nafisiové *Čtení Lolity v Teheránu* (*Reading Lolita in Tehran*). Dabáší upozornil značně atakujícím způsobem na dosud opomíjený rys mnoha autobiografických próz íránských exilových autorů, kteří se ve snaze upozornit na nejkřiklavější excesy íránského islámského režimu dopouštějí nechtěné bipolarizace motivů a témat: teror versus svoboda, útlak a nemohoucnost žen versus rovná práva na Západě, oslava západních hodnot potažmo kánonu západní literatury jakožto jediného spásného nástroje pro pokleslý Východ. Těžko říci, zda celá aféra nebyla jen žabomyší válkou v intelektuálně uzavřené komunitě Íránců, nicméně troufáme si tvrdit, že výrazně ovlivnila další směřování memoárové tvorby Íránců v Americe. Tvůrci jsou od jisté doby, alespoň podle našeho názoru, mnohem opatrnější ve způsobech zpracování jistých témat. Ačkoli tedy Ázar Nafisiová o takto vyhrocenou pozornost určitě nestála, *Čtení Lolity v Teheránu* zaujímá mezi ostatními memoáry zcela specifické místo. Výpady proti autorce pak svědčí o leckdy napjatých vztazích, které mezi Íránci v diaspoře fungují, i o nemalé pozornosti, která se memoárům mezi Íránci věnuje.

Uvědomujeme si, že třicetileté tvůrčí období, které naše práce zhruba pokrývá, nám zatím neumožňuje vynášet zcela definitivní soudy, a proto ani necílíme k úplnému zodpovězení otázek týkajících se budoucnosti íránské tvorby v zahraničí. Domníváme se nicméně, že jsme již nyní byli schopni vytyčit charakteristické rysy íránsko-americké tvorby a vyvodit z nich určité tendence, které ilustrují nejen vztah samotných tvůrců vůči Íránu a majoritní americké společnosti, ale i reflexi íránské diaspory jako takové. Jak je patrné z našich dílčích závěrů, reflexe přistěhovalecké zkušenosti Íránců v USA se v mnoha ohledech shoduje s obecnější přistěhovaleckou zkušeností popisovanou v dílech i jiných etnických autorů. Íránští autoři se obdobným způsobem vyrovnávají s adopcí na nové prostředí, požadavky integrace do hostitelské společnosti, překonáváním jazykových i sociálních bariér, identitárními rozkoly. Na rozdíl od většiny dalších etnických autorů se však musejí též vyrovnávat s mnohem hlubšími rozpory, jež existují mezi jejich původní vlastí a hostitelskou společností. Proto rovněž mnoho íránských autorů usiluje o jakýsi didaktický přesah svých děl. Pokoušejí se poučit nepřilíš zasvěceného čtenáře o tom, jaký Írán a jeho obyvatelé „skutečně“ jsou. Nedílnou součástí autorského záměru těchto tvůrců je tedy i snaha o vymícení množství předsudků a prokletí obrovské informační i kulturní propasti mezi Amerikou a Íránem. Tyto a mnohé další přesahy íránské přistěhovalecké tvorby tvoří podle našeho názoru hlavní prvek atraktivity nejen pro amerického čtenáře. Díky přistěhovalecké zkušenosti „jiných“ může vnímavý čtenář pozorovat proměny amerického způsobu života, nenásilně vstřebávat realie íránské, a zároveň konfrontovat zaznamenávané události a jevy se svou vlastní zkušeností. Identitární krize popisované v dílech totiž zdaleka přesahují toliko téma přistěhovaleckých literatur a mohou se dotýkat v jistých životních fázích každého z nás. I z tohoto důvodu doufáme, že téma a zpracování naší práce osloví i českého čtenáře.

Bibliografie (výběr):

Prameny:

Memoáry:

- ASAYESH, GELAREH: *Saffron Sky*. Boston: Beacon Press, 1999.
- BAHRAMPOUR, TARA: *To See And See Again*. Berkeley: University of California Press, 2000.
- DUMAS, FIROOZEH: *Funny in Farsi*. New York: Random House, 2003.
: *Atr-e sanbol, atr-e kádž (Vůně hyacintu, vůně borovic; překlad Funny in Farsi do perštiny)*. Teherán: Našr-e qesse, 2009.
: *Laughing Without Accent*. New York: Random House, 2009.
- LATIFI, AFSCHINECH: *Even After All This Time*. New York: Regan Books, 2006.
- MILANI, ABBAS: *Tales of Two Cities*. New York: Kodansha Int., 1997.
- MOAVENI, AZADEH: *Lipstick Jihad*. New York: Public Affairs, 2006.
- NAFISI, AZAR: *Reading Lolita in Tehran*. London: Fourth Estate, 2004.
: *Things I've Been Silent About*. London: William Heinemann, 2009. (1. vydání New York: Random House, 2008.)
- NEMAT, MARINA: *Prisoner of Tehran*. New York: Free Press, 2007.

Romány:

- ALEMI, MASSUD: *Interruptions*. Bethesda: Ibex Publishers, 2008.
- BARAHENI, REZA: *The Crowned Cannibals*. New York: Vintage Books, 1977.
- ESFANDIARY, FEREDOUN: *Občanský průkaz*. Praha: Odeon, 1966.
- FM-2030: *Are You a Transhuman?* New York: Warner Books, 1989.
- HEDÁJAT, SÁDEQ: *Búf-e kúr (Slepá sova)*. Teherán: Enteshárát-e Sádeq Hedájat, 2004.
: *Tri kapky krve [překlad Věra Kubíčková]*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1964.
- MODARRESSSI, TAGHI: *The Pilgrim's Rules of Etiquette*. New York: Doubleday, 1989.
: *The Virgin of Solitude*. Syracuse: Syracuse University Press, 2008.
: *The Book of Absent People*. New York: Doubleday, 1986.
: *Ketáb-e ádamhá-ye ghájeb (The Book of Absent People, perská verze)*. Teherán: Moasese-je enteshátát-e negáh, 2001.
- MOSHIRI, FARNOOSH: *Against Gravity*. New York: Penguin Books, 2005.
: *At the Walls of Almighty*. New York: Interlink Books, 2000.
: *The Crazy Dervish and the Pomegranate Tree*. Seattle: Black Heron Press, 2004.
- NOORI, NAVEED [pseudonym]: *Dakhmeh*. Michigan: The Toby Press, 2003.
- RACHLIN, NAHID: *Veils*. San Francisco: City Lights Books, 1994.
: *Jumping Over Fire*. San Francisco: City Light Books, 2005.
: *Foreigner*. New York: W.W. Norton & Company, 1978.
- MANDANIPOUR, SHAHRIAR: *Censoring an Iranian Love Story*. New York: Alfred A. Knopf, 2009.
- MANOUCHEHR, PARVIN: *Cry for my Revolution*. Costa Mesa: Mazda Publishers, 1987.

- KATOUIAN, HOUMA: *Sadeq Hedayat: The Life and Literature of an Iranian Writer*. London: I.B. Tauris, 1991.
- KEDDIE, NIKKIE R.; GASIOROWSKI, MARK J.: *Neither East Nor West*. New Haven: Yale University Press, 1990.
- KEDDIE, NIKKIE, R.: *Modern Iran*. New Haven: Yale University Press, 2006.
- KELLMAN, STEVEN G.: *Switching Languages: Translingual Writers Reflect on Their Draft*. Lincoln: University of Nebraska Press, 2003.
- KNIPPLING, ALPANA SHARMA: *New Immigrant Literatures in the United States*, Greenwood Press, Westport, 1996.
- KOLOUŠEK, PETR: *My, oni, já: hledání identity v kanadské literatuře a filmu*. Brno: Host, 2009.
- KOVEN, MICHELE: *Selves in Two Languages: Bilinguals' Verbal Enactments of Identity in French and Portuguese*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2007.
- KRISTEVA, JULIA: *Slovo, dialog a román*. Praha: Sofis 1999.
: *Polyfonie. Významy, pohlaví, světy*. Břeclav: Knihovna Ceny Nadace Dagmar a Václava Havlových VIZE 97, Malovaný kraj, 2008.
- LARSON, THOMAS: *The Memoir and the Memoirist: Reading and Writing Personal Narrative*. Athens, Ohio: Swallow Press/Ohio Press, 2007.
- MARDORROSSIAN, CARINE, M.: From Literature of Exile to Migrant Literature. *Modern Language Studies*, Vol. 32 (Autumn, 2002), No. 2, s. 15–33.
- MAREŠ, PETR: „Also, nazdar!“: *Aspekty textové význačnosti*. Praha: Karolinum, 2003.
- MARTIN, PHILIP L, FORBES, SUSAN, WEIL, PATRICK: *Managing Migration: The Promise of Cooperation*. Lanham: Lexington Press, 2006.
- MILANI, ABBAS: *Lost Wisdom. Rethinking Modernity in Iran*. Washington: Mage Publisher, 2004.
: Ghorbati. *The Iranian*, 27 March 2003 [cit. 2010–20–08]. Dostupný z WWW: <http://www.iranian.com/Opinion/2003/March/Milani/index.html>
- MILANI, FARZANEH: *Veils and Words: Emerging Voices of Iranian Woman Writers*, London: Tauris, 1992.
- MIRABEDINI, HASAN: Alavi, Bozorg. *Encyclopedia Iranica*, 20 February 2009 [cit. 2010–18–08]. Dostupný z WWW: <http://www.iranica.com/articles/alavi-bozorg-novelist>
- MOBASHER, MOHSEN: *Iranians in Texas: Migration, Politics, and Ethnic Identity*. Austin: University of Texas Press, 2012.
- MOCNÁ, DAGMAR; PETERKA, JOSEF, et al.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2004.
- MODARRESSI, TAQI: Writing with an Accent. *Chanteh* 1, (1992), No. 1. s. 7–9.
- MOHAMMADI, ALI: *Iran Encountering Globalization*. London: Routledge, 2006.
- MOSTOFI, NILOU: Who We Are: The Perplexity of Iranian–American Identity, *The Sociological Quarterly*, Vol. 44 (2003), No. 4, s. 681–703.
- MOTLAGH, AMY: Towards a Theory of Iranian American Life Writing, *MELUS*, Vol. 33 (2008), No. 2, str. 17–36.
- NAFICY, HAMID: *The Making of Exile Cultures: Iranian Television in Los Angeles*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993.
: *An Accented Cinema: Exilic and Diasporic Filmmaking*. New Persey: Princeton University Press, 2001.
: *Phobic Spaces and Liminal Panics: Independent Transnational Film Genre*. In: SHOHAT, ELLA; STAM, ROBERT: *Multiculturalism, Postcoloniality, and Transnational Media*. Piscataway: Rutgers University Press, 2003.
- NAFISI, MAJID: *Modernism and Ideology in Persian Literature*. Oxford (USA): University Press of America, 1977.

